

بررسی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان روزنامه‌های تهران در سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶

دکتر نعیم بدیعی دانشیار دانشگاه علامه طباطبایی

اختصاص چنین ستون‌هایی برای درج تلفن‌ها و یا نامه‌های مردم جایگاهی برای ارائه دیدگاه‌های دست‌اندرکاران خود روزنامه‌ها به‌طور غیررسمی است. وجود چنین دیدگاهی است که باعث شده است که در سالهای اخیر نهادهای نظارت بر مطبوعات نسبت به نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان حساسیت بیشتری از خود نشان می‌دهند. به عنوان نمونه، لغو امتیاز هفته‌نامه «خانه»^۱، ارگان خانه روزنامه‌نگاران جوان در سال ۱۳۷۶ و همچنین روزنامه نشاط در سال ۱۳۷۸ را می‌توان به عنوان نمونه‌هایی که نامه‌ها و مطالب خوانندگان باعث تعطیلی نشریه

تلفن‌های خوانندگان منعکس‌کننده دیدگاه‌ها، خواسته‌ها و نیازهای آنان و وسیله مشارکت آنان در فرایند جامعه‌پذیری است. مفهوم «پست‌فوست»^۲ که در الگوها و نظریه‌های ارتباطی به آن اشاره شده است، حکایت از پویایی مخاطبان پیام‌های ارتباطی دارد.^۳ همانند روزنامه‌های دیگر کشورها، روزنامه‌های ایران نیز ستون یا صفحه مشخصی را به نامه‌ها و یا تلفن‌های خوانندگان اختصاص می‌دهند که به گونه‌ای منعکس‌کننده دیدگاه‌ها و نظرات خوانندگان در خصوص مسائل روز است. البته این توهم یا نظر نیز وجود دارد که

مقدمه
این بررسی کوششی در تحلیل محتوای موضوع و مضامین نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان روزنامه‌های تهران در سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶ و مقایسه آن با محتوای موضوعی تمام مطالب روزنامه، سرمقاله‌ها، گزارش‌ها و سخنرانی‌های مقامات بلندپایه کشور است.

نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان به روزنامه‌ها نشانگر عکس‌العمل (پس‌فرست Feedback) خوانندگان روزنامه‌ها نسبت به خیرها، تفسیرها، گزارش‌ها، خط مشی روزنامه و رویدادهای گوناگون است. نامه‌ها و

شده است، نام برد.

صفحه اول است.^۸

شاخصی برای افکار در نظر می‌گیرند.^{۱۲}

نگاهی به مطالعات و بررسی‌های انجام شده در خصوص نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان، نشان می‌دهد که تحقیقات در این زمینه بسیار محدود است. در بین این بررسی‌ها می‌توان به تحقیقات «جرمی تونستال»^۲، «پاملا شومیکر»^۳، «دیوید پریچارد» و «دن برکوویتز»^۴ اشاره کرد. در ایران نیز یک پایان‌نامه کارشناسی ارشد در این خصوص انجام شده است.^۵

علیرضا محمدعلی در پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد رشته علوم ارتباطات در دانشگاه علامه طباطبایی، تلفن‌ها و نامه‌های خوانندگان را در روزنامه‌های اطلاعات و کیهان در دوره‌های قبل و بعد از انقلاب اسلامی مورد تجزیه و تحلیل قرار داد.^۶ محمدعلی در تحلیل نهایی می‌نویسد: پیام‌های مردم در مطبوعات غالباً دارای مشخصه‌های انتقادی و حاوی درخواست‌هایی است که ناشی از کمبودها و موانع موجود در پیکره نظام اجتماعی است.^{۱۰} یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که طی ۵ مقطع مورد

روش تحقیق
برای آگاهی از محتوای مطالب نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در روزنامه‌های تهران از روش تحلیل محتوا استفاده شد. در این بررسی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در روزنامه‌های تهران در طول یک‌ماه آماري در سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶ مورد بررسی قرار گرفت.^{۱۳}

واحد تحقیق
واحد تحقیق در این بررسی، تمام مطالب نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان

«شومیکر» در نظریه محتوای خبر پیش‌بینی می‌کند که رسانه‌های تجارتي (آنان که درآمدشان تنها از راه تکفروشی و آگهی‌ها تأمین می‌شود)، مسؤول و تعیین‌کننده اصلی ذائقه خوانندگان می‌باشند. این نشریات معمولاً کوشش می‌کنند خواسته‌ها و نیازهای خوانندگان را به سمتی که موردنظرشان است هدایت کنند.^۶

«تونستال» نیز معتقد است آنچه روزنامه‌نگاران درباره نیازها و خواسته‌های خوانندگان خود می‌دانند، نه براساس نظرسنجی‌ها، بلکه براساس نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان است. نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان، در بسیاری موارد، شکل‌دهنده سیاست‌های خبری نشریه و تعیین‌کننده موضوع مقالات و گزارش‌های نشریات است. البته، نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان تنها وسیله نیست، ولی مهمترین ابزار است.^۷

«پریچارد» و «برکوویتز» نیز در مقاله «چگونگی تأثیر نامه‌های خوانندگان و تأکید خبری: تحلیل محتوای ۱۰ روزنامه در سالهای ۱۹۴۸-۱۹۷۸» نشان دادند که نامه‌های خوانندگان، در بسیاری از موارد، هدایت‌کننده روزنامه‌ها برای تهیه سرمقاله در خصوص مسایل جنایات می‌باشند. بررسی آنها نشان داد که توجه خوانندگان به اشکال گوناگون جنایت در روزنامه‌های مورد بررسی، تعیین‌کننده توجه روزنامه به این موضوع در سرمقاله‌ها و خبرهای

■ نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان منعکس‌کننده دیدگاه‌ها، خواسته‌ها و نیازهای آنان و وسیله مشارکت آنان در فرایند جامعه‌پذیری است.

■ مفهوم «پست‌فرست» که در الگوها و نظریه‌های ارتباطی به آن اشاره شده است، حکایت از پویایی مخاطبان پیام‌های ارتباطی دارد.

■ شومیکر در نظریه محتوای خبر پیش‌بینی می‌کند که رسانه‌های تجارتي (آنان که درآمدشان تنها از راه تکفروشی و آگهی‌ها تأمین می‌شود)، مسؤول و تعیین‌کننده اصلی ذائقه خوانندگان می‌باشند. این نشریات معمولاً کوشش می‌کنند خواسته‌ها و نیازهای خوانندگان را به سمتی که موردنظرشان است هدایت کنند.

است که هم با توجه به طبقه‌بندی پانزده‌گانه موضوعی و هم با توجه به مضامین انتخاب شده مورد بررسی قرار گرفت.

نحوه نمونه‌گیری

به‌منظور ارائه تصویری از نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در روزنامه‌های تهران، یک ماه آماري برای هر روزنامه و در هر مقطع مورد بررسی، ساخته شد. بدین ترتیب که برای هر مقطع مورد بررسی، چهار هفته انتخاب شد و هر هفته به یکی از فصل‌های سال اختصاص یافت. از آنجا که روزنامه‌ها شش روز در هفته

بررسی (سالهای ۱۳۴۱، ۱۳۵۱، ۱۳۶۱، ۱۳۷۱ و ۱۳۷۶) بیشترین تلفن‌ها و نامه‌های مردم در زمینه امور رفاهی و تأمین اجتماعی، امور و مسایل اقتصادی و روابط و مسایل اجتماعی بوده است.^{۱۱}

احمد میرعابدینی، پژوهشگر و مسدرس علوم ارتباطات، در مقاله «ارتباطات و سیاست» می‌نویسد: روزنامه‌ها نیز نامه‌های خوانندگان را انتشار می‌دهند و از این طریق برای مباحثه عمومی درباره مسایل سیاسی، اجلاسی تشکیل می‌دهند. در روزنامه‌های وزین یا با کیفیت، سیاستمداران احتمالاً صفحه نامه‌ها را می‌خوانند و آن را به عنوان

منتشر می‌شوند، ۲۴ شماره برای هر روزنامه و برای هر مقطع انتخاب شد.

روزنامه‌های مورد بررسی

در این بررسی، چهار روزنامه در سال ۱۳۶۸ و ۱۲ روزنامه در سال ۱۳۷۶ مورد بررسی قرار گرفتند:

۱. روزنامه‌های سال ۱۳۶۸: اطلاعات، جمهوری اسلامی، رسالت و کیهان.
۲. روزنامه‌های سال ۱۳۷۶: ابرار، اخبار، اطلاعات، ایران، جمهوری اسلامی، خبر، رسالت، سلام، قدس، کارورکارگر، کیهان و همشهری.

۳. آیا بین محتوای موضوعی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان و مطالب روزنامه‌ها، سرمقاله‌ها، مقاله‌ها، گزارش‌ها و سخنرانی‌های مقامات همبستگی وجود دارد؟

تحلیل یافته‌ها

در دو مورد بررسی، مجموعاً ۳۶۸۱۳ مطلب مربوط به ایران کدگذاری شد که از این تعداد ۶۶۷۵ مورد متعلق به سال ۱۳۶۸ و ۳۰۱۳۸ مورد مربوط به سال ۱۳۷۶ بوده است. از کل مطالب کدگذاری شده در سال ۱۳۶۸، ۲۷۸ مورد یا ۰/۷۶ درصد در چهار روزنامه و در سال ۱۳۷۶،

■ پنج اولویت مطرح شده در نامه‌های خوانندگان در سال ۱۳۶۸ به ترتیب عبارتند از:

۱. مسایل رفاهی، آموزشی، بهداشتی، خدماتی: آب، برق، گاز، ۲۷/۵ درصد.
۲. انتقاد از سازمان‌ها و نهادهای دولتی، ۱۶/۴۱ درصد.
۳. مباحث اجتماعی: خانواده و رفتارهای اجتماعی، ۱۰/۵۱ درصد
۴. انتقاد از دولت و مسؤولان، ۱۰/۱۳ درصد
۵. کار و اشتغال در جامعه، ۵/۶۴ درصد

■ پنج اولویت مطرح شده در نامه‌های خوانندگان در سال ۱۳۷۶ به ترتیب عبارتند از:

۱. انتقاد از سازمان‌ها و نهادهای دولتی، ۲۸/۲۶
۲. مسایل رفاهی، آموزشی، بهداشتی، خدماتی: آب، برق، گاز، ۱۹/۰۶
۳. انتقاد از دولت و مسؤولان، ۷/۲۰ درصد
۴. احزاب و مشارکت سیاسی، ۶/۹۹ درصد
۵. توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، ۴/۸۳ درصد.

سؤالات تحقیق

سؤالات اساسی این تحقیق عبارتند از:

۱. محتوای نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶ شامل چه موضوعاتی بوده است؟
۲. نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶ شامل چه مضمون‌هایی بوده است؟

الف. ساختار موضوعی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در سال ۱۳۶۸ همان‌طور که جدول شماره ۱ نشان می‌دهد، در سال ۱۳۶۸، بیش از یک‌سوم (۳۳/۸ درصد) از نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان به امور اقتصادی، ۱۵/۵ درصد به انرژی و محیط زیست و ۱۲/۹ درصد به امور آموزشی مربوط بوده است. در سال ۱۳۶۸، موضوع‌های سیاسی کمتر از یک درصد و امور مذهبی ۲/۲ درصد از نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان را دربرگرفته است.

جدول شماره ۱

تعداد و درصد فراوانی موضوع نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان: روزنامه‌های سال ۱۳۶۸

موضوع	تعداد	درصد
ظلم، دناج، جنگ، عملیات جاسوسی، خشونت‌های سیاسی	۸	۲/۹
روابط خارجی - سیاسی	۲	۰/۷
امور سیاسی، مجلس، انتخابات	۲	۰/۷
امور اقتصادی، تجاری، کارگری، کشاورزی	۹۴	۲۳/۸
علوم، پزشکی، بهداشت	۲۵	۹/۰
امور آموزشی	۳۶	۱۲/۹
حوادث و اتفاقات	۳	۱/۱
امور قضایی، جنایت، جرم‌ها	۱۴	۵/۰
انرژی، محیط زیست، صرفه‌جویی، هوا	۴۳	۱۵/۵
حقوق بشر، آزادی‌ها	۰	-
ورزشی	۳	۱/۱
هنر، فرهنگ، سرگرمی	۱۹	۶/۸
امور توسعه	۴	۱/۴
امور مذهبی	۶	۲/۲
متفرقه - سایر	۱۹	۶/۸
جمع	۲۷۸	۱۰۰

در سال ۱۳۶۸، اکثر نامه‌ها حاوی تیر است و به موضوع‌های غیرسیاسی توجه دارد.

ب. ساختار موضوعی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در سال ۱۳۷۶

همان‌طور که جدول شماره ۲ نشان می‌دهد، در سال ۱۳۷۶، ۱۸/۳ درصد از نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان به امور سیاسی، ۱۸ درصد به امور اقتصادی و ۸/۲ درصد به امور آموزشی مربوط بوده است. در سال ۱۳۷۶، امور مذهبی ۲/۵ درصد از نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان را در بر گرفته است.

۲۶۲۲ مورد یا ۷/۱۲ درصد در ۱۲ روزنامه به نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان اختصاص داشته است.

در این قسمت، ابتدا ساختار موضوعی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان را از جنبه طبقه‌بندی پانزده‌گانه موضوعی بررسی می‌کنیم و سپس مضامین داخل نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان را در مقطع ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶ مورد تحلیل قرار می‌دهیم.

جدول شماره ۲
تعداد و درصد فراوانی موضوع نامه‌ها و
تلفن‌های خوانندگان: روزنامه‌های سال ۱۳۷۶

موضوع	تعداد	درصد
ظلمی، دفاع، جنگ، عملیات جاسوسی، خشونت‌های سیاسی	۴۸	۱/۸
روابط خارجی - سیاسی	۶۲	۲/۲
امور سیاسی، مجلس، انتخابات	۲۸۰	۱۸/۳
امور اقتصادی، تجاری، کارگری، کشاورزی	۴۷۳	۱۸/۰
علوم، پزشکی، بهداشت	۱۳۷	۵/۲
امور آموزشی	۲۱۵	۸/۲
حوادث و اتفاقات	۲۱	۰/۸
امور قضایی، جنایت، جرم‌ها	۲۰۸	۷/۹
انرژی، محیط زیست، سرفه‌جویی، هوا	۲۰۴	۷/۸
حقوق بشر، آزادی‌ها	۱۲	۰/۵
ورزشی	۸۰	۳/۱
هنر، فرهنگ، سرگرمی	۱۵۷	۶/۰
امور توسعه	۱۱۹	۴/۵
امور مذهبی	۶۵	۲/۵
متفرقه - سایر	۳۴۱	۱۳/۰
جمع	۲۶۲۲	۱۰۰

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، در سال ۱۳۷۶، به خصوص بعد از انتخابات دوم خرداد، مضمون نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان کم‌کم به مسایل سیاسی کشور تغییر ماهیت داده، به طوری که در بسیاری از موارد، به یکی از جایگاه‌های مهم برای نزاع بین مطبوعات کشور برای مطرح کردن خط مشی روزنامه به‌منظور شکل‌دهی به افکار عمومی تبدیل شده است.

پ. مقایسه مضامین نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در روزنامه‌های سال ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶

به منظور آگاهی از مضامین مطرح شده در نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان، در دو دوره مورد بررسی، پس از یک بررسی مقدماتی، ۴۰ مضمون انتخاب شد و هر نامه با توجه به مضامین مطرح شده در آن، در یک یا چند مورد، کدگذاری گردید.

جدول شماره ۳، تعداد و درصد مضامین نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان را در روزنامه‌های مورد بررسی سال ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶ نشان می‌دهد. محاسبه ضریب

همبستگی پیرسون بین فراوانی‌های مضامین نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان حکایت از همبستگی بالایی بین دو مقطع مورد بررسی دارد ($r=0.82, p<0.001$).

به عبارت دیگر مضامین مطرح شده در این دو دوره ($r^2=0.6724$) به مقدار ۶۷/۲۴ درصد با یکدیگر شباهت و ۳۲/۷۶ درصد با یکدیگر اختلاف دارند.

با نگاهی به جدول شماره ۳، ۵، ملاحظه می‌شود که پنج اولویت مطرح شده در نامه‌های خوانندگان در سال ۱۳۶۸ به ترتیب عبارتند از:

۱. مسایل رفاهی، آموزشی، بهداشتی، خدماتی: آب، برق، گاز، ۲۷/۵ درصد.
۲. انتقاد از سازمان‌ها و نهادهای دولتی، ۱۶/۴۱ درصد.
۳. مباحث اجتماعی: خانواده و رفتارهای اجتماعی، ۱۰/۵۱ درصد

۴. انتقاد از دولت و مسئولان، ۱۰/۱۳ درصد
۵. کار و اشتغال در جامعه، ۵/۶۴ درصد

همچنین، پنج اولویت مطرح شده در نامه‌های خوانندگان در سال ۱۳۷۶ به ترتیب عبارتند از:

۱. انتقاد از سازمان‌ها و نهادهای دولتی، ۲۸/۲۶
۲. مسایل رفاهی، آموزشی، بهداشتی، خدماتی: آب، برق، گاز، ۱۹/۰۶
۳. انتقاد از دولت و مسئولان، ۷/۲۰ درصد
۴. احزاب و مشارکت سیاسی، ۶/۹۹ درصد
۵. توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، ۴/۸۳ درصد.

جدول شماره ۳
تعداد و درصد مضامین در نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در روزنامه‌های سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶

مضامین نامه‌ها و تلفن‌ها	۱۳۶۸		۱۳۷۶	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱. آزادی و دموکراسی در جامعه	۰	۰	۷	۰/۱۲
۲. انقلاب، ارزش‌های معنوی ایثار، شهادت، اسلام‌ناب‌محمدی	۱۷	۲/۱۸	۶۲	۱/۲۲
۳. ارزش‌ها و مفاهیم دینی: نماز، روزه، خمس، دعا، عبادت	۱۳	۱/۶۷	۱۲۳	۲/۳۹
۴. مشارکت سیاسی، احزاب، جناح‌بندی‌ها، انتخابات	۰	۰	۲۶۰	۶/۹۹
۵. امر به معروف و نهی از منکر	۳	۰/۲۸	۶	۰/۱۲
۶. امنیت اجتماعی	۲	۰/۲۶	۲۶	۰/۵۰
۷. انتقاد از دولت و مسئولان	۷۹	۱۰/۱۳	۳۷۱	۷/۲۰
۸. انتقاد از سازمان‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی / صداوسیما	۱۲۸	۱۶/۴۱	۱۳۵۵	۲۸/۲۹
۹. تورم و گرانی - گرانفروشی	۴۳	۵/۵۱	۱۳۹	۲/۸۹
۱۰. توسعه اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی (پرداخت وام / تسهیلات بانکی)	۳۱	۳/۹۷	۲۴۹	۴/۸۲
۱۱. تباذل فرهنگی / گفت‌وگو شدن‌ها	۰	۰	۱۰	۰/۱۹
۱۲. تهاجم فرهنگی / فرهنگ مبتذل غرب / ماهواره	۰	۰	۲۲	۰/۴۷
۱۳. جاسوسی و خیانت به کشور	۰	۰	۴	۰/۰۸
۱۴. جامعه مدنی	۰	۰	۶	۰/۱۲
۱۵. جنگ و بازسازی (خانواده‌های شهدا، ایثارگران، جانبازان)	۲۴	۳/۰۸	۵۲	۱/۰۶
۱۶. جوانان:	۱۷	۲/۱۸	۵۹	۱/۱۵
۱۷. حمایت از دولت و کارگزاران آن	۱	۱/۱۳	۴۲	۰/۸۲
۱۸. خصوصی‌سازی / بازار آزاد	۰	۰	۱۵	۰/۲۹
۱۹. روابط خارجی / اتباع خارجی / گرایش به غرب	۰	۰	۹۰	۱/۷۵
۲۰. رهبری و ولایت فقیه	۸	۱/۰۳	۶۳	۱/۲۲
۲۱. زنان، حقوق، مسایل	۲	۰/۲۶	۱۰	۰/۱۹
۲۲. سرمایه‌گذاری خارجی	۱	۰/۱۳	۰	۰
۲۳. عدالت اجتماعی	۸	۱/۰۳	۱۶	۰/۳۶
۲۴. قانون‌گرایی در جامعه	۱۳	۱/۶۷	۳۵	۰/۶۸
۲۵. کار و اشتغال در جامعه / بازنشستگی، عیدی، پاداش	۲۴	۵/۶۲	۱۸۱	۳/۵۱
۲۶. لیبرالیسم	۰	۰	۴	۰/۰۸
۲۷. مبارزه با فساد و سوءاستفاده‌ها	۱۰	۱/۲۸	۷۱	۱/۲۸
۲۸. مسائل رفاهی، آموزشی، بهداشتی، خدماتی: آب، برق، گاز، بیمه	۲۱۱	۲۷/۰۵	۹۸۲	۱۹/۰۶
۲۹. مشارکت ملی، وحدت کلمه، جلوگیری از تفرقه، حفظ منافع ملی	۲	۰/۲۶	۴۳	۰/۸۲
۳۰. مفاسد اجتماعی	۲	۰/۲۶	۱۳	۰/۲۵
۳۱. وحدت حوزه و دانشگاه	۰	۰	۰	۰
۳۲. توطئه علیه نظام، محکوم کردن توطئه	۰	۰	۷	۰/۱۴
۳۳. قطع یا کاهش رابطه اقتصادی	۱	۰/۱۳	۱	۰/۰۲
۳۴. مباحث اجتماعی: خانواده، رفتارهای اجتماعی	۸۲	۱۰/۵۱	۶۳	۱/۲۲
۳۵. تشکر از روزنامه / رسانه	۵	۰/۶۴	۱۲۹	۲/۵۰
۳۶. اعتراض مردم از انکاس مطالب روزنامه‌ها	۱	۰/۱۳	۱۴۶	۲/۸۲
۳۷. دادگاه‌ها و مسائل قضایی: دستگیری و محاکمات	۹	۱/۱۵	۱۶۳	۳/۱۶
۳۸. جرائم و جنایات/قتل، دزدی، جنایت	۱۸	۲/۳۰	۷۹	۱/۵۳
۳۹. دشمنان انقلاب در داخل و خارج / گروهک‌ها و منافقین	۳	۰/۳۸	۲۵	۰/۴۹
۴۰. تقسیمات کشوری	۲	۰/۲۶	۸	۰/۱۶
جمع	۷۸۰	۱۰۰	۵۱۵۱	۱۰۰

جدول شماره ۳ همچنین نشان می‌دهد در نمونه سال ۱۳۶۸، مضامین دیگر مانند: رهبری و ولایت فقیه، جنگ و بازسازی، ارزش‌های معنوی انقلاب، ارزش‌ها و مفاهیم دینی، توسعه اقتصادی، جوانان، عدالت اجتماعی، قانون‌گرایی، مبارزه با فساد و سوءاستفاده‌ها، جرائم و جنایات و مبارزه با دشمنان انقلاب در داخل و خارج، در نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان منعکس بوده است.

در نمونه سال ۱۳۷۶، مضامین دیگر مانند: رهبری و ولایت فقیه، جنگ و بازسازی، ارزش‌های معنوی انقلاب، ارزش‌ها و مفاهیم دینی جوانان، روابط خارجی، دادگاه‌ها و مسایل قضایی، جرائم و جنایات، در نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان منعکس بوده است.

کوتاه سخن آن که همزمان با انتخابات دوم خرداد ۱۳۷۶، آهنگ سیاسی شدن نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در برخی از روزنامه‌ها شدت گرفت به طوری که ستون نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان به صورت یکی از ستون‌های پرطرفدار روزنامه‌ها درآمد. چاپ گزینشی نامه و تلفن‌های مردم که رویدادها و مباحث سیاسی، اجتماعی و فرهنگی را دربر دارد، به گونه دیگر، ستون نامه‌ها و تلفن‌ها را به ستون تفسیرها و اظهارنظرهای روزنامه‌ها در خصوص رویدادهای جاری تبدیل کرد، هرچند که براساس انتقاد برخی از روزنامه‌ها، موضوعات مطرح شده در این ستون‌ها ساخته و پرداخته نویسندگان خود روزنامه‌ها است.

ت. مقایسه موضوعی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان با کل مطالب روزنامه، سرمقاله‌ها، مقاله‌ها، گزارش‌ها و سخنرانی‌های مقامات برای بررسی رابطه بین نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان و کل مطالب روزنامه‌ها، سرمقاله‌ها، مقاله‌ها، گزارش‌ها

■ در سال ۱۳۷۶، به خصوص بعد از انتخابات دوم خرداد، مضمون نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان کم‌کم به مسایل سیاسی کشور تغییر ماهیت داده، به طوری که در بسیاری از موارد، به یکی از جایگاه‌های مهم برای نزاع بین مطبوعات کشور برای مطرح کردن خط مشی روزنامه به منظور شکل‌دهی به افکار عمومی تبدیل شده است.

و سخنرانی‌های مقامات، ۱۵ زیر مقوله موضوعی در نظر گرفته شد و موارد موجود در هریک از دو دوره مورد بررسی، کدگذاری شد.

الف. سال ۱۳۶۸

با توجه به فراوانی‌های مشاهده شده در هریک از ۱۵ زیر مقوله موضوعی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان، کل مطالب روزنامه‌ها، سرمقاله‌ها، مقاله‌ها، گزارش‌ها و سخنرانی‌های مقامات بلندپایه کشور، ماتریس ضریب همبستگی بین آنها تهیه شد که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود.

همان‌طور که در جدول شماره ۴ ملاحظه می‌شود، در سال ۱۳۶۸ بین محتوای موضوعی نامه‌ها و سایر موارد، هیچ‌گونه همبستگی معنی‌داری ملاحظه نمی‌شود. به عبارت دیگر، در سال ۱۳۶۸ محتوای موضوعی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان با محتوای کل مطالب روزنامه و همچنین با محتوای سرمقاله‌های روزنامه‌ها، محتوای مقالات روزنامه‌ها، محتوای موضوعی گزارش‌ها و محتوای سخنرانی مقامات کشور مشابهتی وجود ندارد. نامه‌های خوانندگان در سال ۱۳۶۸، سال بعد از جنگ تحمیلی و آغاز بازسازی بیشتر متمرکز بر مسایل و امور اقتصادی بوده است در حالی که تمرکز اصلی مطالب مربوط به ایران در روزنامه‌ها بر امور مذهبی، سرمقاله‌ها بر روابط خارجی و مقاله‌ها بر امور مذهبی بوده است. در سال ۱۳۶۸، تنها گزارش‌ها و رپرتاژهای اقتصادی در مرتبه اول و گزارش‌ها و رپرتاژهای مذهبی در مرتبه دوم قرار داشته است، ولی موارد آن به اندازه‌ای نبوده است که همبستگی معنی‌داری را نشان دهد. سخنرانی‌های مقامات بلندپایه کشور نیز بیشتر متمرکز بر امور مذهبی بوده است که نزدیک یک سوم از سخنرانی‌ها را شامل می‌شود.

جدول شماره ۴

ماتریس ضریب همبستگی پیرسون بین محتوای مطالب نامه‌ها، تمام مطالب، سرمقاله‌ها، مقاله‌ها، گزارش‌ها و سخنرانی‌های مقامات در روزنامه‌های سال ۱۳۶۸

۱	۰/۰۶	۰/۰۳	۰/۲۳	۰/۲۳	۰/۱۲
۲	۱	۰/۶۳*	۰/۵۲*	۰/۳۲	۰/۳۲
۳		۱	۰/۷۰*	۰/۲۶*	۰/۵۳*
۴			۱	۰/۵۸*	۰/۵۹*
۵				۱	۰/۵۱*
۶					۱

* در سطح اطمینان ۹۵ درصد و بیشتر معنی‌دار است.

داده‌ها همچنین نشان می‌دهد که در سال ۱۳۶۸ بین موضوع سخنرانی‌های مقامات و موضوع سرمقاله‌ها، مقاله‌های تحقیقی، تشریحی و توصیفی، گزارش‌ها و رپرتاژهای روزنامه‌ها همبستگی معنی‌داری وجود دارد. شد که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود. همان‌طور که جدول شماره ۵ نشان می‌دهد، در سال ۱۳۷۶، بین محتوای موضوعی نامه‌ها و کل مطالب، گزارش‌ها و رپرتاژهای روزنامه‌ها همبستگی

■ در سال ۱۳۶۸ بین محتوای موضوعی نامه‌ها و سایر موارد، هیچ‌گونه همبستگی معنی‌داری ملاحظه نمی‌شود.

■ در سال ۱۳۶۸ محتوای موضوعی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان با محتوای کل مطالب روزنامه و همچنین با محتوای سرمقاله‌های روزنامه‌ها، محتوای مقالات روزنامه‌ها، محتوای موضوعی گزارش‌ها و محتوای سخنرانی مقامات کشور مشابهتی وجود ندارد.

■ نامه‌های خوانندگان در سال ۱۳۶۸، سال بعد از جنگ تحمیلی و آغاز بازسازی بیشتر متمرکز بر مسایل و امور اقتصادی بوده است در حالی که تمرکز اصلی مطالب مربوط به ایران در روزنامه‌ها بر امور مذهبی، سرمقاله‌ها بر روابط خارجی و مقاله‌ها بر امور مذهبی بوده است.

ب. سال ۱۳۷۶

با در نظر گرفتن فراوانی‌های مشاهده شده در هریک از ۱۵ زیر مقوله موضوعی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان، کل مطالب روزنامه‌ها، سرمقاله‌ها، مقاله‌ها، گزارش‌ها و سخنرانی‌های مقامات بلندپایه کشور، ماتریس ضریب همبستگی بین آنها تهیه شد که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود. همان‌طور که جدول شماره ۵ نشان می‌دهد، در سال ۱۳۷۶، بین محتوای موضوعی نامه‌ها و کل مطالب، گزارش‌ها و رپرتاژهای روزنامه‌ها همبستگی معنی‌داری ملاحظه می‌شود. همان‌طور که جدول شماره ۵ نشان می‌دهد، در سال ۱۳۷۶، بین محتوای موضوعی نامه‌ها و کل مطالب، گزارش‌ها و رپرتاژهای روزنامه‌ها همبستگی

■ در سال ۱۳۷۶، بین محتوای موضوعی نامها و کل مطالب، گزارش‌ها و رپرتاژهای روزنامه‌ها همبستگی معنی‌داری ملاحظه می‌شود.

■ نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در سال ۱۳۷۶، بیشتر متمرکز بر امور مذهبی و سیاسی بوده است، در حالی که تمرکز اصلی مطالب ایران در روزنامه‌ها بر امور اقتصادی، سرمقاله‌ها بر هنر و فرهنگ، مقاله‌ها بر امور مذهبی و گزارش‌ها و رپرتاژها بر امور اقتصادی متمرکز بوده است.

جدول شماره ۵

ماتریس ضریب همبستگی پیرسون بین محتوای مطالب نامه‌ها، تمام مطالب، سرمقاله‌ها، مقاله‌ها، گزارش‌ها و سخنرانی‌های مقامات در روزنامه‌های سال ۱۳۷۶

	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱. نامه‌ها و تلفن‌ها	۱	۰/۵۲ *	۰/۳۱	۰/۳۳	۰/۵۵ *	۰/۳۷
۲. تمام مطالب روزنامه		۱	۰/۲۹ *	۰/۵۵ *	۰/۷۳ *	۰/۲۸ *
۳. سرمقاله‌ها			۱	۰/۲۸ *	۰/۳۰ *	۰/۲۵ *
۴. مقاله‌ها				۱	۰/۲۱ *	۰/۴۰ *
۵. گزارش‌ها					۱	۰/۲۰ *
۶. سخنرانی مقامات						۱

* در سطح اطمینان ۹۵ درصد و بیشتر معنی‌دار است.

جنگ تحمیلی و آغاز بازسازی کشور، به امور اقتصادی مربوط بوده است. در این سال، موضوع‌های سیاسی کمتر از یک درصد از نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان را در بر گرفته است.

۲. اکثر نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در سال ۱۳۷۶ به امور سیاسی و اقتصادی اختصاص داشته است.

۳. مقایسه مضامین نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶ نشان می‌دهد که همزمان با ایجاد فضای جدید سیاسی در کشور که بعد از انتخابات دوم خرداد ۱۳۷۶ پدید آمد، نامه‌های خوانندگان به مضامینی متنوعی همچون «آزادی و دموکراسی در جامعه»، «مشارکت سیاسی: احزاب، جناح‌بندی‌های سیاسی، انتخابات»، «گفت‌وگوی تمدن‌ها»، «تهاجم فرهنگی»، «جامعه مدنی»، «خصوصی‌سازی»، «روابط خارجی»، توجه داشته که در سال ۱۳۶۸ در نامه‌های مردم مشاهده نمی‌شود.

۴. در سال ۱۳۶۸، محتوای موضوعی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان با محتوای کل مطالب روزنامه، سرمقاله‌های روزنامه، محتوای مقالات روزنامه‌ها و محتوای گزارش‌ها و سخنرانی‌های مقامات کشور مشابهتی ندارد. به نظر می‌رسد، برخلاف برخی از تحقیقاتی که

رپرتاژها بر امور اقتصادی متمرکز بوده است، سخنرانی‌های مقامات بلندپایه کشور نیز بیشتر متمرکز بر امور مذهبی بوده است که بیش از یک چهارم از سخنرانی‌ها را شامل می‌شود. داده‌ها همچنین نشان می‌دهد که در سال ۱۳۷۶ بین موضوع سخنرانی‌های مقامات و موضوع مقاله‌های تحقیقی، تشریحی و توصیفی روزنامه‌ها همبستگی معنی‌داری وجود دارد.

خلاصه و نتیجه‌گیری
این تحقیق که به منظور بررسی محتوا و مضامین نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶ انجام شد، موارد زیر را مشخص کرد:
۱. بیش از یک سوم نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در سال ۱۳۶۸، سال بعد از

■ داده‌ها همچنین نشان می‌دهد که در سال ۱۳۶۸ بین موضوع سخنرانی‌های مقامات و موضوع سرمقاله‌ها، مقاله‌های تحقیقی، تشریحی و توصیفی، گزارش‌ها و رپرتاژهای روزنامه‌ها همبستگی معنی‌داری وجود دارد.

■ در ایران سال ۱۳۶۸، آنچه خوانندگان در نامه‌ها و تلفن‌ها با روزنامه‌ها در میان می‌گذاشتند، با سیاست و خط مشی روزنامه‌ها در ارائه سرمقاله‌ها، مقاله‌ها و گزارش‌های روزنامه ارتباطی نداشته است. خوانندگان خواسته‌ها و نیازهای خود را مطرح می‌کردند ولی روزنامه‌ها بدون توجه به خواسته‌های مردم، کار خود را دنبال می‌کردند.

Newsman and Readers Perceive Each Others' Story Preferences, *Journalism Quarterly*, (Winter 1970) 47: pp. 296-302; Wilbur Schramm and Donald Roberts (eds.) *The Process and Effects of Mass Communication*, rev. ed. (Urbana: University of Illinois Press, 1971); Allen H. White and Julie L. Andsager. "Newspaper Column Readers' Gender Bias: Perceived Interest and Credibility." *Journalism Quarterly*, Vol. 68, (winter 1991), pp. 709-718; Kim A. Smith, "Newspaper Coverage and Public Concern about Community Issues: A Time Series Analysis, *Journalism Monograph*, No. 101, 1987; Peter Clarke, ed. *New Models for Mass Communication Research* (Beverly Hills, Calif: Sage, 1973); Melvin L. Defleur and Sandra Ball-Rokeach, *Theories of Mass Communication*, 4th Edition, (New York: Longman, 1996); Sidney Kraus and Dennis Davis, *The Effects of Mass Communication on Political Behavior*, (University Park, Pa.: the Pennsylvania State University Press, 1976).

2. Jerem Tunstall, *Journalists at Work*, (Beverly Hills, Calif: Sage, 1971).

3. Pamela Shoemaker, "Building a theory of News Content: A Synthesis of Current Approaches", *Journalism Monograph*, No. 103, 1987.

4. David Pritchard and Dan Berkowitz. "How Reader May Influence Editors and News Emphasis: A Content Analysis of 10 Newspapers, 1948-1978." *Journalism Quarterly*, Vol. 68, No. 3, (Autumn 1991), pp. 388-395.

5. علیرضا محتدعلی، «بررسی نظرات خوانندگان در مطبوعات روزانه تهران: تجزیه و تحلیل تلفن‌ها و نامه‌های خوانندگان در روزنامه‌های اطلاعات و کیهان در دوره‌های قبل و بعد از انقلاب اسلامی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۷.

6. Shoemaker, op cit

7. Tunstall, op cit.

8. Pritchard and Berkowitz, p. 388.

۹. محمدعلی، پیشین.

۱۰. همان، ص ۲۰۵.

۱۱. همان.

۱۲. احمد میرعابدینی، «ارتباطات و سیاست»، «رسانه»، سال هشتم، ش ۱، بهار ۱۳۷۶، ص ۲.

۱۳. برای مطالعه در خصوص روش تحقیق، مقاطع مورد بررسی و موارد دیگر، نگاه کنید به:

نعیم بدیعی، «تحلیل محتوای مطالب ایران در روزنامه‌های تهران: بررسی گفتمان سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶»، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۸.

■ مقایسه مضامین نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان در سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶ نشان می‌دهد که همزمان با ایجاد فضای جدید سیاسی در کشور که بعد از انتخابات دوم خرداد ۱۳۷۶ پدید آمد، نامه‌های خوانندگان به مضامینی متنوعی همچون «آزادی و دموکراسی در جامعه»، «مشارکت سیاسی: احزاب، جناح‌بندی‌های سیاسی، انتخابات»، «گفت‌وگوی تمدن‌ها»، «تهاجم فرهنگی»، «جامعه مدنی»، «خصوصی‌سازی»، «روابط خارجی»، توجه داشته که در سال ۱۳۶۸ در نامه‌های مردم مشاهده نمی‌شود.

روزنامه، گزارش‌ها و رپرتاژهای روزنامه‌ها همبستگی معنی‌داری وجود دارد. به نظر می‌رسد این روند نشانگر فضای جدیدی است که بعد از انتخابات دوم خرداد ۱۳۷۶ در کشور حاکم شده است که مشارکت مردم، به‌خصوص جوانان، را در صحنه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی به‌همراه دارد. □

پی‌نوشت‌ها:

1. Alexis S. Tan, *Mass Communication Theories and Research*, Columbus Ohio: Grid Publishing, Inc., 1981; L. Erwin Atwood, "How

بیشتر اشاره شد، در ایران سال ۱۳۶۸، آنچه خوانندگان در نامه‌ها و تلفن‌ها با روزنامه‌ها در میان می‌گذاشتند، با سیاست و خط مشی روزنامه‌ها در ارائه سرمقاله‌ها، مقاله‌ها و گزارش‌های روزنامه ارتباطی نداشتند. خوانندگان خواسته‌ها و نیازهای خود را مطرح می‌کردند ولی روزنامه‌ها بدون توجه به خواسته‌های مردم، کار خود را دنبال می‌کردند.

۵. برخلاف سال ۱۳۶۸، در سال ۱۳۷۶، محتوای نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان با محتوای تمام مطالب